

STVARNOST I IZGLEDI RUSKE SPOLJNE POLITIKE

Bobo Lo, **RUSSIA AND THE NEW WORLD DISORDER**, Chatham House & Brookings Institution Press, London & Washington D.C., 2015, 341 pp.

Ruske studije od samog početka dvadeset prvog veka prolaze kroz globalnu ekspanziju koja ne jenjava. Postepeni povratak Rusije na međunarodnu političku scenu, započet tokom prvog predsedničkog mandata Vladimira Putina, uzrokovao je pojačano interesovanje za različite aspekte ruske unutrašnje i spoljne politike. Članci i studije koji se bave ovom problematikom, međutim, često se kreću u prostoru između akademske i praktično-političke sfere, čime se u pojedinim slučajevima kompromituje nepristrasnost i/ili naučni karakter diskusije.

Australijski naučnik kinesko-francuskog porekla, saradnik Četem Hausa i Francuskog instituta za međunarodne odnose, Bobo Lo, iako i sam bivši diplomata, uglavnom uspeva da izbegne zamku praktično-političke banalizacije, baveći se spoljnom politikom Rusije više decenija. Izdavači njegove najnovije knjige *Russia and the New World Disorder* (*Rusija i novi svetski nered*), britanski Četem Haus i američka Brookings institucija, nisu akademske institucije već međunarodno-politički *think tank*-ovi. Ipak, dubina Loovih analiza često prevazilazi okvire praktične politike, čime se premošćuje jaz između naučnog i strateškog promišljanja ruske spoljne politike.

Problem koji Lo pokušava da reši su mesto i karakter ruske spoljne politike u savremenom turbulentnom svetu. Kako bi ovu temu adekvatno analizirao, on postavlja tri istraživačka pitanja: 1) koje izazove Rusiji postavlja svet sa do sada neviđenim i ubrzanim promenama – poput „uspona ostalih” i globalnog pomeranja moći na istok; 2) kako ruska spoljna politika odgovara na probleme novog svetskog nereda – da li, na primer, deklarativno rusko okretanje Istoku predstavlja pravu promenu paradigme ili instrument tradicionalnog strateškog balansiranja; 3) kakvi su izgledi Rusije u post-američkom svetu – posebno imajući u vidu rusku samopercepciju kao jednog od glavnih dobitnika globalnih promena. Dakle, autor se fokusira na činjenicu da savremeni trenutak donosi radikalne promene na nivou globalne politike i na pitanju da li i na koji način ruska spoljna politika na ove promene može da odgovori. Kako će se videti, mada su izvedene analize često veoma zadovoljavajuće i dovoljno slojevite, kvalitet ponuđenih odgovora za njima prilično zaostaje.

Tri osnovna odeljka knjige naslovljena su „Kontekst”, „Učinak” i „Mogućnosti” i u sva tri slučaja reč je o spoljnoj politici Ruske Federacije. Prva dva dela govore o aktuelnom stanju, osnovama i dosadašnjim rezultatima ruske spoljne politike, dok se u trećem iznose predviđanja i preporuke za njen dalji razvoj. Analiza, prirodno, počinje sa tekućom ukrajinskom krizom koja je, prema autoru, potpuno osvetlila novu, probuđenu Rusiju i duboke razlike u pogledima Rusije i Zapada na prirodu međunarodne politike, globalnog upravljanja i univerzalnih vrednosti. Aneksija Krima je, kaže Lo, predstavljala i revolucionaran i regresivan čin. Revolucionaran, jer je prvi put nakon pola veka jedna država silom oružja prisvojila deo teritorije druge države; regresivan, jer predstavlja povratak u eru za koju se smatralo da je prošla: od ekonomije, tehnološkog napretka i međuzavisnosti, nazad ka geopolitici. Oba ova opažanja, međutim, duboko su pogrešna – ovo predstavlja i najveću manjkavost Loove studije: pojedine polazne tvrdnje počivaju na pogrešnim ili neuverljivim premisama.

Ključna tvrdnja koju Lo pokušava da potkrepi odgovarajući na postavljena istraživačka pitanja je da bi „Rusija sposobna da se redefiniše kao moderna sila bila [bi] vodeći igrač u XXI veku, ostvarujući ključni uticaj u mnogim oblastima međunarodne politike, ekonomije i društva (...) Nerekonstruisana Rusija mogla bi postati jedna od glavnih žrtava globalnih transformacija – zaostala kod kuće, marginalizovana pri donošenju odluka, i sve ranjivija na ambicije drugih” (str. xviii). Teza o neophodnosti radikalne transformacije ruske spoljne politike dominira celinom teksta studije, ali je detaljnije razrađena tek u poslednjem odeljku.

Prvi od tri centralna odeljka knjige („Kontekst”) bavi se uglavnom unutrašnjim izvorima ruske spoljne politike. Na početku se izlaže spoljnopolitički proces, uz uglavnom verno ilustrovanje njegovih aktera i procedura, kompleksnosti, ali i manjkavosti poput personalizacije i koncentracije moći. Zatim se prelazi na političku kulturu, koja po pravilu predstavlja zanimljiv istraživački teren zapadnim proučavaocima Rusije uopšte, i njene spoljne politike posebno. U okviru ove celine, posebna pažnja je posvećena pretpostavljenoj autoritarnosti ruskog političkog i društvenog sistema. Lo odstupa od konvencionalne mudrosti prema kojoj unutrašnji autoritarizam nužno proizvodi agresivnu spoljnu politiku. On čak kaže da bi bilo apsurdno tvrditi da se Rusija ponašala agresivnije nego SAD u poslednjih dvadeset godina. Umesto kao posledica autoritarizma, prema Lou, „zaoštavanje ruske spoljne politike u protekloj deceniji isto tako se može objasniti kao logična, mada nesmotrena, reakcija na percipirane spoljašnje pretnje: gubitak Ukrajine kao strateškog tampona i sfere uticaja, zapadno zadiranje u postsovjetsko susedstvo kroz proširenje EU i NATO ili američke planove raketne odbrane” (str. 15). Deo o političkoj kulturi zatim se dotiče još dveju značajnih komponenti: značaju geografije i, naročito, istorije. Uticaj istorije na rusku političku kulturu Lo tumači preko

trojakog shvatanja istorije u ruskom društvu: istorija se razumeva kao nebezbednost, kao trijumf ili kao (međunarodno-politička) legitimacija. Svaki veliki sukob koji je Rusija vodila na svojoj teritoriji snažno ilustruje navedena shvatanja.

Naredne dve celine u okviru odeljka o unutrašnjem kontekstu bave se problemima političkih uslova i ekonomskih faktora – i zapravo predstavljaju prikaz savremene političko-ekonomske istorije Ruske Federacije, pre nego što se autor, u poslednjoj celini, pozabavi uticajem društvenog faktora („socijalnih snaga” – nacionalizma, religije i javnih običaja) na kreiranje spoljne politike Rusije.

Prirodu povezanosti unutrašnje i spoljne politike Lo objašnjava preko četiri izvora izloženih unutrašnjih uticaja: 1) individualnih aktera i njihovih ličnih sklonosti; 2) političke kulture oblikovane dugoročnim strukturnim faktorima poput geografije i istorije; 3) konkretnih političkih i ekonomskih interesa, i 4) tekućih okolnosti i događaja. Ovime se priprema teren za drugi deo knjige u kome je reč o stvarnim učincima spoljne politike Rusije, onako kako ih vidi Bobo Lo.

Drugi odeljak naslovljen „Učinak” donosi jasnu i vrlo detaljnu prezentaciju stvarnosti ruske spoljne politike. Osim što, u okviru četiri manje celine (globalno upravljanje, postmoderna imperija, okretanje Istoku, bavljenje Zapadom), govori o aktuelnim temama spoljne politike, autor nudi i nijansirane opaske i komentare, koji tekst pomeraju za korak dalje od pukog analitičkog pregleda. On, tako, primećuje da Rusija, insistirajući na novoj, policentričnoj svetskoj stvarnosti, zapravo promovise multipolarnu a ne multilateralnu agendu – što produbljuje „hronično nepoverenje između Rusije i Zapada”. Drugi aspekt sa kojeg se ovo pitanje može posmatrati je da li bi zapadne sile želele efektivne multilateralne mehanizme čiji bi Rusija bila ravnopravan deo, imajući u vidu trenutnu krizu u odnosima i učestale kritike ruskog držanja u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija.

Prema Lou, promene i neočekivani potezi u ruskoj spoljnoj politici (poput uzdržavanja prilikom glasanja u Savetu bezbednosti o uspostavljanju zone zabranjenog leta u Libiji 2011. godine) češće predstavljaju taktičku fleksibilnost nego „filozofsku” promenu spoljnopolitičkog pravca. Ove taktičke oscilacije moguće su pre tamo gde ne postoji neposredna mogućnost ugrožavanja nacionalnih interesa, nego u strateškim oblastima, poput postsovjetskog prostora. Čak i među bivšim sovjetskim republikama, a današnjem ruskom „bliskom inostranstvu”, pojedine države se izdvajaju kao politički i bezbednosni prioriteti – posebno Kazahstan, Belorusija i Ukrajina.

Hronične tenzije u rusko-zapadnim odnosima dovele su do toga se retki trenuci normalnih međudržavnih odnosa smatraju abnormalnim stanjem stvari. Abnormalnih perioda u posthladnoratovskom periodu bilo je tri: postsovjetski momenat u godinama nakon kraja Hladnog rata (mada su, može se tvrditi,

tadašnji dobri rusko-američki odnosi prevashodno bili posledica potpune ruske potčinjenosti); nakon terorističkih napada na SAD u septembru 2001. godine (kada je dobre odnose proizveo osećaj zajedničke pretnje); i u kratkom periodu „resetovanja” tokom prvog mandata Baraka Obame. Razlike u interesima i percepcijama ipak preovlađuju i, dok su ruske kritike savremenog globalnog upravljanja po zapadnom modelu često utemeljene, Lou smatra da problemi proističu iz usredsređenosti na tradicionalne spoljnopolitičke prioritete, umesto da se teži za kvalitativno novom spoljnom politikom. Uzrok takve usredsređenosti, pak, leži u ruskoj idealizovanoj viziji prošlosti: stabilnost svetskog sistema najbolje se održava kada o njoj brine koncert velikih sila.

Treći deo knjige, „Mogućnosti”, razmatra opšte perspektive ruske spoljne politike i specifične krizne oblasti i pitanja, te njihova eventualna rešenja. Tek pred sam kraj ovog poglavlja, autor se detaljnije osvrće na ulogu Zapada u odnosima sa Rusijom a unutar savremenog, turbulentnog međunarodnog sistema. „Teško da je Zapad”, primećuje Lo na početku poglavlja o mogućnostima ruske spoljne politike, „u dobroj poziciji da drugima diktira dobru međunarodnu praksu”. Rusija, uprkos tome, a radi sebe, mora da traga za novom spoljnom politikom koja bi obuhvatala sledeće mere: insistiranje na suštini a ne na formi u međunarodnoj politici, promovisanje pozitivne agende (nasuprot tradicionalnoj anti-agendi, formulisanog uvek prevashodno nasuprot Zapadu), upotreba instrumenata u kojima Rusija prirodno ima prednost, poput teritorije i resursa i razvijanje naučnih istraživanja (ruski naučnici, kaže Lo, po pravilu postižu sjajne rezultate, ali češće van svoje zemlje nego u njoj). Pored ovoga, Rusija mora da brine o međunarodnoj reputaciji i da spoljnu politiku formuliše dugoročno a ne *ad hoc*.

Čini se, ipak, da kompleksnost predložene terapije zaostaje za dijagnozom problema: ovo su uglavnom opšta mesta. Na konkretnom nivou, postoje četiri oblasti u kojima bi Rusija pre svega trebalo da dela: pronalaženje načina za pacifikaciju odnosa sa Ukrajinom (pri čemu, u ovom odeljku, aneksija Krima, kao za sada nepremostiv problem u ukrajinsko-ruskim odnosima, nijednom nije pomenuta); razvijanje multilateralnih mehanizama u Evroaziji (na čemu se već radi na političko-bezbednosnom ali i nivou međunarodnih finansijskih i ekonomskih odnosa); stabilizacija odnosa u Evropi i sa njom; te aktivno učešće u međunarodnoj bezbednosnoj saradnji. Posebno u poslednjim dvema oblastima, napredak ni u kom slučaju nije moguć bez aktivnog učešća zapada. Šta o zapadnoj ulozi u ovom kontekstu kaže Bobo Lo?

Zapad, prema autoru, takođe treba da se fokusira na četiri specifične oblasti: insistiranje na mekoj moći; usvajanje „novog realizma” („sarađuj gde možeš, nadmeći se gde moraš”), promovisanje pozitivne agende – kao i u slučaju Rusije; otklanjanje sopstvenih mana i nedostataka (što se, imajući na um dubinu i opseg

trenutne krize zapadnog političkog i društvenog sistema, može smatrati uslovom svih uslova u ovom pogledu).

Rusko društvo u 2030. godini – koju Lo smatra dovoljno bliskom za političko predviđanje a istovremeno dovoljno dalekom za merenje ostvarenosti strateških planova – očekuje jedan od četiri moguća scenarija: 1) ostanak u postojećem „mekom autoritarizmu“; 2) pomeranje ka tvrđem autoritarizmu; 3) „slom režima“ koji bi po svoj prilici doveo i do sloma celokupnog sistema; i 4) „liberalizam drugog talasa“, koji bi imao šanse za uspeh i napredak ukoliko se u dovoljnoj meri razlikovao od korumpiranog i destruktivnog liberalizma prvog talasa iz devedesetih godina dvadesetog veka.

Na samom kraju, Lo se osvrće na istraživačka pitanja postavljena na početku studije. Odgovori na njih su sledeći: 1) Rusija se suočava sa veoma izazovnim međunarodnim okruženjem, koje nameće brojne zahteve njenom napretku u decenijama koje dolaze; 2) režim Vladimira Putina još uvek ne shvata u punoj razmeri razmere zadatka koji se pred njim nalaze (glavni indikator je sporost reformi); 3) „ništa nije zacrtano“, što znači da pređašnji neuspesi ne znače da je Rusija osuđena na ulogu sporednog igrača u postameričkom veku (str. 242–243). Glavni zaključak koji se može izvesti iz ovakvih odgovora na postavljena istraživačka pitanja umereno je optimističan – prilike su nezahvalne, ali Rusija drži spoljnopoličku sudbinu u sopstvenim rukama. To nas dovodi i do ključne manjkavosti Loove knjige.

S obzirom na naslov studije, uloga ostalih a pre svega zapadnih sila u svetskom sistemu i perspektivama njegovog razvoja prilično je marginalizovana. Rusija nije samostalno, pa ni prevashodno, doprinela tome da se svetski poredak ubrzano transformiše u svetski nered – što autor na više mesta eksplicitno priznaje. Rusija ne može dramatično da promeni niti svoju poziciju ni karakter samog sistema samoinicijativnim transformacijama sopstvene spoljne politike, ma koliko te transformacije bile duboke i najavljujivale novu, postmodernu međunarodnu eru. Geopolitika, za koju Lo kaže da se dramatično vratila na scenu ruskom aneksijom Krima, zapravo nikad nije ni odlazila sa scene. U tom kontekstu, rusko pribegavanje tradicionalnim konceptima i metodama međunarodne politike teško da deluje sasvim anahrono.

U nesporne kvalitete Loove studije može se ubrojati pre svega izrazita sistematičnost, uz kompleksne analize pojedinih problema, svojstvene nevelikom broju autora u okviru savremenih ruskih studija. Sistematičnost i kompleksnost prati izrazito jasan jezik oslobođen praznog hoda i stereotipnih poštapalica. To nas dovodi do drugog neobično uspešnog elementa studije: gotovo potpunog odsustva, inače veoma zastupljenog, ideološkog pristupa spoljnopoličkoj problematici koja

*Prikaz knjige,
MP 4, 2016 (str. 443–448)*

uključuje Rusku Federaciju. Drugim rečima, i kada se ističu navodne greške i nepočinstva ruske spoljne politike, to se ne pripisuje iskonskoj i inherentnoj nekompatibilnosti ruskog društva i države sa savremenim, razvijenim svetom i njegovim tekovinama. Loova knjiga mogla bi da predstavlja početak novog talasa u ruskim studijama na Zapadu, za kojim bi, potencijalno, mogao da usledi i novi talas međunarodne politike – posebno na relaciji Rusija-Zapad.

Mladen LIŠANIN